

Kazimierz Karłowski

Rozgraniczenie rozporządzeń biskupich secundum ius i praeter ius commune według Benedykta XIV

Collectanea Theologica 16/2, 182-215

1935

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ROZGRANICZENIE ROZPORZĄDZEŃ BISKUPICH SECUNDUM IUS i PRAETER IUS COMMUNE WEDŁUG BENEDYKTA XIV.

Pojęciem wykonania (*secundum ius com.*) i uzupełnienia prawa powszechnego (*praeter ius com.*) posługują się nowocześni kanoniści tylko kursorycznie z okazji wykreślenia granic władzy ustawodawczej biskupa-ordynariusza. Przyczem stosunkowo ściśle analizują akt jurysdykcji ordynariusza, jeśli chodzi o wykonanie prawa powszechnego (*secundum ius com.*), podczas gdy pojęcie uzupełnienia prawa powszechnego (*praeter ius com.*) zbywają dość ogólnikowymi określeniami¹⁾. Fakt ten tłumaczy się niewątpliwie tem, że ściśle rozgraniczenie obydwóch pojęć niema dla praktyki prawnej większego znaczenia. Raczej donioślejszą jest rzeczą sprecyzowanie granicy pomiędzy pojęciem uzupełnienia a przekroczenia norm prawa powszechnego (*contra ius com.*) i to

¹⁾ Najszczegółowiej zpośród nowoczesnych kanonistów określa pojęcie wykonania prawa powszechnego: F. M. Cappello, S. J., *Summa Iur. Can.*, Romae 1928, nr. 371 i J. Chelodi, *Ius de personis*, Tridenti 1922, nr. 189. Określają oni rozporządzenie biskupa jako *secundum ius*, jeśli ono: 1) *normas generales proprias determinat*, 2) *eas necessitatibus loci, personarum et circumstantiis applicat*, 3) *vel eas sanctione poenali roborat*. Natomiast i u powyższych autorów określenie *praeter ius com.* jest całkiem ogólnikowe. — Najobszerniej zagadnienie nasze omawia Joh. Friedrich Schulte, *Die Lehre von den Quellen des kath. Kirchenrechts*, Giessen 1860, str. 109—114. Schulte opiera się na tekstach Benedykta XIV, jednak stosuje je niezawsze poprawnie. U komentatorów dekretów Grzegorza IX jak: Schmalzgrueber, Reiffenstuel, Pirhing, Barbosa, Fagnani rozgraniczenia naszych pojęć nie znajdujemy.

głównie, gdy chodzi o rozporządzenia biskupa wydane bądź we formie ustawy (*lex*), bądź nakazu wzgl. zakazu (*praeceptum*). Dla praktyki to ostatnie rozgraniczenie jest zagadnieniem pierwszorzędnej wagi; łączy się ono pozatem z innym problemem, mianowicie z określeniem granic posłuszeństwa kanonicznego (*obedientia canonica*). Stąd to w rozprawach o obowiązku posłuszeństwa kanonicznego znajdujemy z natury rzeczy również sprawę rozgraniczenia powyższych pojęć prawnych²⁾.

Niemniej w dziedzinie czysto teoretycznej zagadnienie przez nas sformułowane zawsze zachowa swe doniosłe znaczenie, mianowicie z tego względu, że sprecyzowanie pojęcia uzupełnienia prawa powszechnego przez zarządzenia biskupa-ordynariusza jest równoznaczne z określeniem władzy rządów biskupa-ordynariusza w swem najpełniejszym uwydatnieniu. Rozporządzenia bowiem biskupa wydane dla uzupełnienia prawa powszechnego (*praeter ius com.*) są najpełniejszym wyrazem jego władzy rządów. Jest więc rzeczą oczywistą, że rozgraniczenie pojęcia wykonania i uzupełnienia prawa powszechnego z powyższego względu wielką ma doniosłość. Oczywiście wynika z natury samego zagadnienia, że i negatywne określenie jest nieodzowne, czyli stwierdzenie, na czem polega naruszenie norm prawa powszechnego (*contra ius com.*).

Przedstawiając naukę pap. Benedykta XIV uwzględniać będziemy decyzje Kurji Rzymskiej z najnowszych czasów, bądź to w dziedzinie judykatury, bądź w zarządzeniach administracyjnych wydane w niniejszym przedmiocie.

Zagadnieniu naszemu poświęca Benedykt XIV dwunastą księgę swego klasycznego dzieła: *De synodo dioeciesana*³⁾. Księga

²⁾ Ferdinand Cl. Bouaert, *De canonica cleri saecularis obedientia*, Lovanii 1904, str. 71—77; Ph. Schneider, *Der Kanonische Gehorsam*, Archiv. f. Kath. Kirchen., 1902; Saedt, *Ueber den Umpfang des dem Bischof von seinem Diözesenklerus zu leistenden Gehorsam* tamże 1896; S. Aichner, *Ueber den pflichtmässigen Gehorsam des Diözesenklerus gegen seinen Ordinarius*, Theol. prakt. Quartalschr, Linz 1882; F. Heiner, *Die Kanonische Obedienz oder der Diözesenklerus und sein Bischof*, Paderborn 1882. U żadnego z wymienionych autorów nie znajdujemy wyczerpujących określeń naszego zagadnienia; są one mniej lub więcej fragmentaryczne.

³⁾ *Benedicti XIV Pontificis Maximi, De synodo dioeciesana libri tredecim*. Mechliniae 1842. Cytować będziemy: *De syn. dioec.*

ta nosi nagłówek: „De constitutionum synodalium, quae iuri communi et Apostolicis sanctionibus adversantur, insubsistentia. Item an et quatenus liceat aliquid praeter ius commune in synodo statuere“. W księdze tej znajduje się więc określenie pojęcia uzupełnienia prawa powszechnego (praeter ius com.) oraz jego naruszenia (contra ius com.); określenia te rozpatruje Benedykt XIV w wymienionej księdze nie ubocznie lecz ex professo. Skoro na tej podstawie pojęcie uzupełnienia prawa powszechnego ustalimy, przystąpimy następnie do sprecyzowania pojęcia wykonania prawa powszechnego (secundum ius com.), opierając się w głównej mierze na wywodach Benedykta XIV zawartych przedewszystkiem w księdze jedenastej wspomnianego dzieła, lecz także i w innych księgach, w których przygodnie pojęcie to zachodzi⁴⁾.

Postępując tą metodą wykażemy punkt widzenia pap. Benedykta XIV i tem samem zdobędziemy solidną podstawę prawną o wyjątkowym znaczeniu w nauce prawa kanonicznego. Jeżeli J. F. Schulte w powyżej przytoczonym dziele przedstawiwszy zasady przez siebie sformułowane, dotyczące naszego przedmiotu, wyznaje: „Es ist leicht ersichtlich, dass es oft schwer ist, zu entscheiden, ob eine Bestimmung secundum oder praeter ius commune gehe“⁵⁾, to powód upatrujemy w tem, że choć w wydatnej mierze odwołuje się na wywody Benedykta XIV, zawarte w dziele De synodo dioeciesana, jednak wprost nie dążył do ustalenia zasad papieża Benedykta, własną podając koncepcję.

I. Uzupełnienie prawa powszechnego (praeter ius commune).

Benedykt XIV poświęca określeniu powyższego pojęcia rozdział szósty i siódmy dwunastej księgi wspomnianego wyżej dzieła⁶⁾. Pozatem znajdują się także odnośne określenia w rozdziale pierwszym tej samej księgi z okazji wywodów dotyczących

⁴⁾ Institutiones Ecclesiasticae pap. Benedykt XIV o niniejszym przedmiocie ex professo nie traktują. Przygodnie znajdujemy tamże określenia, które jednakże są bez większego znaczenia dla naszego zagadnienia np. Inst. XCIV nr. VI, VII, XVII, XVIII; Inst. CIII, nr. IX.

⁵⁾ Schulte, j. w., str. 110.

⁶⁾ De syn. dioec., Lib. XII, cap. VI, VII.

wyjaśnienia pojęcia naruszenia prawa powszechnego (*contra ius com.*). Na wstępie do szóstego rozdziału daje Benedykt XIV następujące ogólne określenie naszego pojęcia: „*De iis quae sunt a iure praetermissa, non prohibetur episcopus aliquid in sua synodo decernere, quod ad ecclesiasticam disciplinam in concredita sibi dioecesi aut reparandam, aut promovendam conducere arbitretur; eiusmodi quippe statuta non sunt contra canones, sed praeter canones, iisque praeterea robur adiciunt et fulcimentum*“⁷⁾. Powiada więc papież Benedykt, że jeśli jaki przedmiot, który jako taki może być przedmiotem normy prawnej, w prawie powszechnym został pominięty, biskup przedmiot ten z własnej swej władzy unormować może, skoro sądzi, że norma przez niego wydana przyczyni się do naprawienia lub wzmocnienia karności kościelnej. W taki sposób, jako prawodawca partykularny, uzupełnia biskup normy prawa powszechnego mocą swej własnej jurysdykcji. Rozporządzenie biskupa ma w takich wypadkach charakter uzupełnienia prawa powszechnego, jest ono *praeter ius commune*. Obojętną jest rzeczą w jakiej formie biskup zarządzenie swe wydaje, czy jako ustawę (*lex*), czy też jako zwykłe rozporządzenie (*praeceptum*).

Tę ogólną zasadę można na podstawie materiału, zestawionego przez Benedykta XIV w powyżej przytoczonych rozdziałach, rozprowadzić i szczegółowo ustalić zasady, które pozytywnie oraz negatywnie granice rzeczowej władzy rządów biskupa określają. Precyzując zasady szczegółowe zachować pragniemy kolejność wynikającą z przekazanego nam w rozdziale szóstym i siódmym wspomnianej dwunastej księgi materiału.

1. Jako pierwszy sposób uzupełnienia norm prawa powszechnego podaje papież Benedykt zarządzenia biskupa wprowadzające nowe sankcje karne lub powiększające te sankcje, które przez

⁷⁾ De syn. dioec., Lib. XII, cap. VI, nr. I. — W powyższym związku używa Benedykt XIV terminu *disciplina* w znaczeniu karność kościelnej, podobnie jak termin ten zachodzi w can. 897, w którym mowa o: *collapsa disciplina instauranda* (zob. R. Köstler, *Wörterbuch zum Cod. Iur. Can.*, München 1928, zeszyt II, str. 123). Termin *disciplina* w tym sensie oznacza tyle co: „*Observantia bonorum morum, atque ordinis ecclesiasticae hierarchiae*“ (zob. Reiffenstuel, *Ius. Can. Univers.*, Monachii 1702, Lib. I, tit. IV, § III, nr. 57). Że w takim znaczeniu używa Benedykt XIV powyższego terminu, wynika to z kontekstu oraz z przytoczonych przez niego przykładów, wymienionych w odnośnych rozdziałach (cap. VI i VII).

prawo powszechne zostały ustanowione. Autor wyjaśnia powyższą zasadę na następującym przykładzie⁸⁾: Papież Inocenty III na soborze powszechnym w Lateranie nakazał wygłaszanie publiczne zapowiedzi małżeńskich, sobór trydencki zaś rozporządził trzykrotne ich wygłaszanie, pozostawiając roztropności biskupa możliwość udzielania dyspensy od tego obowiązku. Proboszcz, działający wbrew temu przepisowi, miał być ukarany suspensą na przeciąg trzech lat. Lecz ani jeden ani drugi sobór nie naznaczał kary na świadków, którzyby asystowali przy zawieraniu związku małżeńskiego, niepoprzedzonego wygłoszeniem zapowiedzi małżeńskich. Mimo to, powiada autor, liczne synody diecezjalne naznaczyły na takich świadków karę ekskomuniki z góry nałożonej. Papież Benedykt oświadczając się za zdaniem Sanchez, tamże przytoczonym, a przeciwko zapatrywaniu Soto, uznaje słusność wspomnianej sankcji karnej. Powiada bowiem, iż Sanchez poprawnie argumentuje twierdząc, że konstytucje synodalne, wyznaczające powyższą karę, niczego nie rozporządzają, co sprzeciwiałoby się prawu powszechnemu, lecz prawo to chronią i popierają⁹⁾. Przytem powołuje się autor na zdanie, które w związku z przedmiotem wypowiedzi Fagnanus¹⁰⁾: „...multa statuere possint¹¹⁾ ...praeter ius commune... suisque decretis ius commune adiuuare, addendo novas poenas, vel antiquas augendo“. Rozporządzenie więc biskupa wprowadzające nową sankcję karną lub powiększające sankcję już istniejącą jest rozporządzeniem uzupełniającem prawo powszechne (praeter ius com.).

W następnym ustępie powyższego rozdziału przytacza autor analogiczny przykład¹²⁾ i z tej okazji podaje rację, dla której za-

⁸⁾ Lib. XII, cap. VI, nr. 2, str. 207 n.

⁹⁾ j. w., str. 208: „quapropter synodales constitutiones, eorum culpam debita coërcentes poena, nihil agunt contra canones, sed canones ipsos tuentur, ac fovent“.

¹⁰⁾ j. w., str. 209.

¹¹⁾ sc. synodus provincialis oraz dioecesana. Pap. Benedykt stosuje bowiem słowa, które Fagnanus odnosi do synodu prowincjonalnego, także do synodu diecezjalnego, uzasadniając to w następnym sposobie: „...quae (sc. synod. provinc.) in re, quam in praesens versamus non plus auctoritatis habet, quam dioecesana“; j. w., str. 209.

¹²⁾ j. w., cap. VI, nr. 3, str. 209. Liczne synody diecezjalne naznaczyły na zaręczonych, przed zawarciem małżeństwa wspólnie mieszkających, te same kary, które prawo powszechne wyznaczało na przestępstwo zgwałcenia (stuprum) i to w tym celu, ażeby surowością kary działać odstrasząco.

liczyć należy rozporządzenia tego rodzaju do rozporządzeń *praeter ius commune*, powiada: „...iudicavimus, nihil in eo synodali decreto contineri, quod sacris canonibus adversum dici posset; sed aliquid dumtaxat canonicae dispositioni adiectum fuisse, per quod illius vigori et observantiae magis consuleretur“¹³⁾). Nowa sankcja karna przez biskupa wprowadzona, względnie sankcja z prawa powszechnego już istniejąca lecz powiększona, jest niejako wzmocnieniem porządku prawnego przez normę powszechną ustanowionego i jako taka jest ona z natury swej uzupełnieniem tejże normy¹⁴⁾). Podkreślić jednak należy, że do pojęcia uzupełnienia prawa powszechnego nie można zaliczyć nowej kary przez biskupa ustanowionej, jeśli prawo powszechne biskupowi wprost zaleca i upoważnia go wyraźnie, by wedle uznania swego opowiednią karę ustanowił. Na oku mamy te rozporządzenia prawa powszechnego, które wyraźnie upoważniają biskupa, by za spełnienie pewnych czynności lub za ich zaniechanie wyznaczał kary wedle swego uznania (*sanctio indeterminata*). Ustanawiając specjalną karę na takiej podstawie, biskup prawa powszechnego nie uzupełnia lecz je wykonuje, i odnośne rozporządzenie uznać należy nie jako *praeter* lecz *secundum ius commune*. Wniosek ten wynikać będzie z dalszych wywodów naszych, dotyczących określenia pojęcia wykonania prawa powszechnego. Na tem miejscu już o nim wspominamy dla przedstawienia w zupełności omawianego przedmiotu¹⁵⁾). Tak to możemy jako

¹³⁾ j. w., str. 209. Podkreślenie moje.

¹⁴⁾ Oczywiście jest rzeczą, że przekroczenie dopuszczalnej miary w ustanowieniu kary powoduje nieważność odnośnego rozporządzenia jako prawa powszechnemu przeciwnego. Jako przykład na skrajne przekroczenie tej miary podaje pap. Benedykt konstytucję synodalną, nakładającą ekskomunikę zgóry nałożoną z specjalnem napiętnowaniem (*vitandi*) na tych wiernych, którzy wbrew przepisom prawa powszechnego zawarliby związek małżeński bez uprzedniego wygłoszenia zapowiedzi małż. (*Lib. XII, cap. V, nr. 4, j. w., str. 196; por. też lib. XII, cap. VIII, nr. 6, str. 212*).

¹⁵⁾ Na tej podstawie osądzić należy rozporządzenie z nowszych czasów arcybiskupa gnieźn. i poznań. dotyczące zakazu polowania, rozpatrywane w r. 1922 przez SCC (*AAS XIII, str. 498 n.*). SCC podtrzymała karę *suspensy a divinis* nałożoną na kapłanów za udział w polowaniu z naganką (*venatio clamorosa*); tak samo zakaz polowania bez naganki (*venatio quieta*) sam w sobie. Obydwa zakazy zaliczyć należy do rozporządzeń *praeter ius com.* Natomiast sankcję karną dotyczącą polowania bez naganki (również *suspensa a divinis*) uznała SCC zasadniczo za zbyt wysoką, jednak z tem

pierwszą zasadę określającą szczegółowo, na czym uzupełnienie prawa powszechnego polega, ująć w sposób następujący:

Rozporządzenie biskupa, ustanawiające nową sankcję karną lub powiększające sankcję już istniejącą, jest rozprządzeniem prawo powszechnie uzupełniającym (*praeter ius commune*).

2. Na podstawie dalszego materiału prawnego, podanego przez autora w następnych ustępach szóstego rozdziału, można jako drugi sposób uzupełniania norm prawa powszechnego uważać te rozporządzenia biskupa, któremi tenże normę prawa powszechnego z uwagi na partykularne stosunki w diecezji rozprawdza, chociaż z prawa samego pod tym względem specjalnego zlecenia nie otrzymał. Autor zestawia obszerny materiał, z którego przytaczamy na tem miejscu pierwszy przez niego podany przykład, dobrze wyjaśniający nasz przedmiot.

Przykład ten jest następujący¹⁶⁾. Według przepisów soboru trydenckiego nie korzysta kleryk niższych święceń z przywileju sądu duchownego, jeśli nie nosi szat duchownych i tonzury, oraz nie pełni obowiązków przy pewnym kościele, wyznaczonym mu przez biskupa. Sobór trydencki nie określił jednak, jakie obowiązki winien kleryk przy danym kościele pełnić, ażeby mógł uzyskać prawo egzempcji od sądu świeckiego. Stąd papież Benedykt argumentuje: „*Quare, cum de re agatur, a iure praetermissa, licebit episcopo illam in sua synodo determinare, normamque praescribere servitii a clerico impendendi ecclesiae, cui est adscriptus*“¹⁷⁾.

Jeśli więc biskup wyznaczyłby klerykowi funkcje, które tenże miałby pełnić przy danym kościele, wydawałby rozporządzenie uzupełniające prawo powszechnie (*praeter ius com.*), gdyż prawo powszechnie o rodzaju funkcji, które kleryk ma pełnić,

zastrzeżeniem, że w wyjątkowych okolicznościach może być podtrzymana, mianowicie jeśli zachodziłyby według zdania biskupa ważne powody. W ostatnim wypadku należałoby rozporządzenie ustanawiające wspomnianą sankcję uznać również jako *praeter ius com.* Racja, dla której powyższe rozporządzenie należy zaliczyć do *praeter ius com.* jest ta, że prawo powszechnie za polowanie z naganką żadnej kary nie wyznacza, ani też ustanowienia jej nie zaleca, podczas gdy co do polowania bez naganki tylko nadmierne wykonywanie zakazuje (*ne indulgeant can. 138 — por. zasadę ad 3*).

¹⁶⁾ j. w., cap. VI, nr. 4, str. 210.

¹⁷⁾ j. w., str. 211.

wogóle nie wspomina. Przedmiot danego rozporządzenia biskupiego w prawie powszechnem nie jest zawarty, stąd uzupełnia ono normę powszechną.

W następnych ustępach szóstego i siódmego rozdziału księgi dwunastej zestawia autor obszerny materiał, który podporządkować można pod tę samą zasadę, którą na tem miejscu ustalamy. Ponieważ zasada ta ma tak doniosłe znaczenie w dziedzinie naszego zagadnienia, stąd materiał ten w zwięzłem ujęciu poniżej przytaczamy¹⁸⁾. Przyczyni się to, jak sądzimy, do lepszego jej wyjaśnienia.

¹⁸⁾ Pap. Eugenjusz IV i Rytuał Rzymski nakazują udzielać chrztu dzieciom „*quamprimum*“, nie oznaczając dokładniej terminu, w którym to ma nastąpić; stąd biskup może termin ten oznaczyć (nr. 7, cap. VI, lib. XII). — Rytuał Rzymski nie określa terminu pochowania zwłok; stąd biskup może odnośny termin określić (nr. 8, tamże). — Pap. Klemens VIII rozporządził, by klerykom w diecezji C. nadawano beneficja, jeśli w diecezji mają „*patrimonialitatem*“; lecz konstytucja papieska nie orzekła, na czem „*patrimonialitas*“ polega. Stąd mogli biskupi na synodach wyjaśnić, że „*patrimonialitatem*“ wytwarzają: *domicilium, incolatus, civitas* (nr. 1, cap. VII, lib. XII). — W konstytucjach synodalnych słusznie ustalił biskup diecezji A. sposób, według którego dzierżawcy roli beneficjalnej mieli opłacać dziesięcinę, który to sposób prawem powszechnem nie był określony (nr. 2 tamże) — zob. lib. XII, cap. VI, nr. 9.

Analogiczne do powyższych rozporządzeń podaje Benedykt XIV także w innych rozdziałach księgi dwunastej, z których niektóre w streszczeniu podajemy, gdyż są instryktywne: W XVII w. synod prowincjonalny w Meksyku nakazał, by synów maurów oraz innych pogan dopuszczano do święceń z zachowaniem należynej ostrożności. Jak długo miał trwać czas próby dla neofitów, tego żadna norma prawna nie określała. Mógł więc biskup co do tego przedmiotu wydać normę uzupełniającą (nr. 6, cap. I, lib. XII). — Pap. Inocenty XII w Konst. *Speculatores* rozporządził, że nie wolno wyznaczać jako tytułu święceń *tit. beneficij*, jeśli z *beneficium* nie płynęłyby dochody wystarczające, po potrąceniu zobowiązań dla odpowiedniego utrzymania beneficjata. Powstało pytanie, czy dla ustalenia *congruae sustentationis* potrącać należy od dochodów beneficium także obliży mszalne obciążające beneficium; o tem wspomniana konstytucja niczego nie rozporządzała. S. C. C. rozstrzygnęła, że należy ordynariuszowi pozostawić swobodną decyzję: „*rem esse relinquendam conscientiae et arbitrio ordinario- rum, qui spectatis locorum et personarum conditionibus vel in particularibus eventibus statuant, vel etiam in synodo per modum legis decernant.*“ (nr. 6, cap. IX, lib. XII — por. też tamże nr. 1).

W księdze XI, cap. X, nr. 3 znajdujemy następujące rozporządzenie, które do powyższego rodzaju rozporządzeń zaliczyć należy: Sob. Tryd. w sess. XXIV, cap. 12 de ref. zakazał klerykom rozrywek nie licujących z godnością stanu duchownego, pozostawiając ocenie biskupa określenie,

Schulte zalicza rozporządzenia biskupa, o których mowa, nie do rodzaju rozporządzeń *praeter* lecz *secundum ius commune*. Wprost więc przeciwnie twierdzi Schulte¹⁹⁾: „Es kommt also nicht darauf an, ob der unmittelbare Gegenstand der Anordnung im *ius commune* enthalten sei oder nicht. Vielmehr ist jede Vorschrift *secundum ius commune*, welche die Ausführung des gemeinen Rechtssatzes mit Rücksicht auf die Verhältnisse der Diocese: Oertlichkeit, Bevölkerung, Zeitumstände u. s. f. herbeiführt oder, ohne dass gegen das *ius commune* verstossen wird, einen Punkt ordnet, welcher zur Aufrechterhaltung der Rechtsordnung vom Bischofe, in dessen Befugnis er an sich liegt, bestimmt wird“. Dla wyjaśnienia swego zapatrywania przytacza Schulte c. 2. de ref. sses. XXI. Conc. Trid. łącznie z nr. 1. cap. IX, lib. XII de syn. dioec. W przytoczonym rozdziale soboru trydenckiego znajduje się rozporządzenie, ażeby nikomu z kleryków świeckich nie udzielano wyższych święceń, jeśliby sprawa jego utrzymania nie była zapewniona, czy to przez przydzielenie mu beneficjum kościelnego, czy też przez wykazanie się własnem *patrimonium* lub prawem pobierania uposażenia. Prawie wszyscy biskupi ustalili na synodach wysokość sumy wystarczającej dla utrzymania kapłana w swej diecezji; słuszność takiego zarządzenia potwierdza papież Benedykt²⁰⁾ słowami: „*Id quippe non potuit a Tridentino determinari, cum a regionum pendeat varietate*“. Twierdzenie Schultego jest jednak jego własną koncepcją, a choć powołuje się na Be-

która rozrywka jest niedozwoloną ze względu na okoliczności miejsca, czasu i osób. Św. Karol Boromeusz wydał dokładny wykaz rozrywek wzbronionych, uzupełniając tem samem ogólną normę prawa powszechnego. Por. także lib. XI, cap. IX, nr. 4 i 5.

Do rozporządzeń tego rodzaju zaliczyć należy decyzję SCC z 17.II. 1921 (AAS, 1921, str. 228, Translationis Missarum): SCC zadecydowała, że dawniejsze rozporządzenie synodu prowincjonalnego, według którego bez pozwolenia biskupa nie wolno kapłanom w diecezji N. wysyłać poza granice diecezji zbędnych stypendjów mszalnych, pozostaje w mocy, chociaż can. 838 C I C pozwolenia takiego nie wymaga. W uzasadnieniu czytamy: „*Exploratum hodie apud omnes est potestatem legislativam episcoporum huc pertinere ut legibus suis quasi perficiant quod ius commune reliquerit minus definitum et sancitum, ita ut nihil ab ipsis contra ius commune vel eius directionem statui possit*“.

¹⁹⁾ j. w., str. 109. Za Schultem idą i inni, np. Cappello, j. w., Chelodi, j. w.

²⁰⁾ Lib. XII, cap. IX, nr. 1, str. 239.

nedykta XIV, nie odtwarza jego zasady. Wynika to stąd, że tekst który Schulte przytacza, wyjęty jest z dwunastej księgi de synodo dioeciesana; księga ta, jak na to wskazuje jej nagłówek²¹), zestawia materiał dotyczący rozporządzeń biskupa: contra i praeter ius commune; prócz tego wynika to z analogicznych rozporządzeń zawartych w rozdziałach VI i VII wspomnianego dzieła, które, jak wyżej wspomniano, papież Benedykt wyłącznie dla określenia rozporządzeń praeter ius commune przeznaczył. Pozatem z samego pojęcia uzupełnienia prawa powszechnego wynika, że powyższego rodzaju rozporządzeń zaliczyć nie można do rozporządzeń prawo powszechne wykonujących (secundum ius com.). Chodzi bowiem w naszym wypadku o taki przedmiot rozporządzenia, który w normie prawa powszechnego nie jest zawarty; dokonuje się więc wtedy uzupełnienie tejże normy.

Z samego pojęcia uzupełnienia prawa powszechnego płynie jeszcze dalszy wniosek. Jeśli prawo powszechne zawiera choćby tylko ogólne zlecenie upoważniające biskupa, ażeby normę ogólną w szczegółach rozprowadził, wtenczas wydając rozporządzenie szczegółowe biskup nie uzupełnia, lecz wykonuje prawo powszechne. W takich razach odnośne rozporządzenie biskupa określić należy jako secundum ius commune. W tekstach Benedykta XIV powyżej wymienionych, znajdujemy potwierdzenie tego wniosku. Otóż nigdzie w rozdziale szóstym i siódmym księgi dwunastej naszego źródła, a więc w podanym przez Benedykta materiale dla wykazania rozporządzeń praeter ius commune, nie znajdujemy wspomnianego zlecenia w wymienionych przez niego normach prawa powszechnego.

Na tem miejscu rozwiązać pragniemy pewną pozorną trudność, która w związku z powyższem stwierdzeniem nasuwa się z tekstu zawartego w nr. 6 cap. VII, lib. XII. Na pierwszy rzut oka mogłoby się wydawać, że jednak Benedykt XIV zalicza do rozporządzeń prawo powszechne uzupełniających (praeter ius com.) także te rozporządzenia biskupa, które tenże wydaje na zlecenie prawa powszechnego. Gdyby tak w rzeczywistości było, przeczyłoby to co dopiero wypowiedzianej zasadzie. Wywody Bene-

²¹) Liber duodecimus. De constitutionum synodaliū, quae iuri communi, et apostolicis sanctionibus adversantur, insubsistentia. Item an et quatenus liceat aliquid praeter ius commune in synodo statuere.

dykta XIV²²⁾ w przytoczonym co dopiero tekście są następujące: Papież Aleksander III w sprawie prawa patronackiego postanowił na soborze laterańskim, że jeśli opróżni się beneficjum prawa patronackiego, a głosy współpatronów co do osoby kandydata są rozstrzelone, temu klerykowi nadać beneficjum należy, który większe ma zasługi i za którym większość współpatronów oddała swe głosy. Jeśliby natomiast kleryk, który uzyskał większość głosów, nie miał być zdatnym, natenczas może być beneficjum nadane klerykowi wybranemu przez mniejszość, jeśli jest godny i zdatny. Otóż, powiada papież Benedykt, biskup z P., w którego diecezji częściej zdarzały się nieporozumienia pomiędzy patronami z okazji dokonywania prezenty, rozporządził w swoich konstytucjach synodalnych, że gdyby prezentowany otrzymał większość głosów, lecz nie był godny, wtedy nie należy dopuszczać innego kandydata, mianowicie przez mniejszość prezentowanego, lecz wszyscy patroni nowy akt wyboru przedsięwziąć powinni. Ważność tej konstytucji synodalnej, dodaje autor, zaczęto jako rzekomo sprzecznej z prawem powszechnem. Jednakowoż Rota Rzymska, jak autor wspomina, ważność tej konstytucji uznała. Ze swej strony podaje papież Benedykt dla uzasadnienia następujące uwagi: „...nihil in ea deprehensum est, quod iuri communi refragaretur: quamvis enim... liberum esse episcopo admittere idoneum a minori patronorum numero praesentatum; ad eum tamen admittendum, nullo iure compellitur: q u i n i m o in cit. Cap. Quoniam postquam iussus est instituere, qui plurimorum eligitur et probatur assensu, statim subiungitur: Si autem hoc sine scandalo esse nequiverit, ordinet antistes ecclesiam sicuti melius eam secundum Deum viderit ordinandam“²³⁾. Ze słów tych wynika, że na wypadek, gdy powstałoby zgorszenie (si autem hoc sine scandalo esse nequiverit), mianowicie skutkiem udzielenia instytucji kanonicznej kandydatowi przez większość prezentowanemu, prawo powszechne wyraźnie zaleca biskupowi (ordinet antistes), by postąpił według własnego uznania. Wykonanie zlecenia prawa powszechnego może jednak, jak twierdzimy, być jedynie rozporządzeniem secundum ius commune. W jaki więc sposób należy tę pozorną sprzeczność rozwiązać? Jeśli Benedykt XIV powyższy

²²⁾ j. w., str. 225.

²³⁾ j. w., str. 226. Podkreślenia moje.

tekst przytacza w wspomnianym siódmym rozdziale, który poświęca rozpatrywaniu rozporządzeń biskupa *praeter ius commune*, czyni to z tego powodu, że w pierwszym rzędzie chodziło mu, by wykazać, że biskup niema z prawa powszechnego obowiązku nadawania instytucji kanonicznej kandydatowi prezentowanemu przez mniejszość współpatronów, jeśli kandydat prezentowany przez większość okazał się niezdatnym. Stąd też daje autor uzasadnienie, które decyduje o uprawnieniu biskupa do wydawania w tej sprawie rozporządzeń; powiada: „*ad eum tamen admittendum nullo iure compellitur*“. Na tej podstawie wnioskować należy: ponieważ prawo powszechne nie nakazuje biskupowi, by nadawał beneficjum klerykowi prezentowanemu przez mniejszość współpatronów, może biskup wydać osobne rozporządzenie, którego prawo powszechne nie zawiera, a które jemu też się nie sprzeciwia, czyli wydać rozporządzenie, które jest uzupełnieniem prawa powszechnego (*praeter ius com.*). Obok tego zasadniczego stwierdzenia, przytacza jeszcze papież Benedykt dla dalszego uzasadnienia pewną wyjątkową okoliczność, którą prawo powszechne uwzględniło i na jej wypadek biskupowi udzieliło wyraźnego upoważnienia, by wydał odnośne rozporządzenie. Okolicznością tą jest wypadek zgorzenia (*si autem hoc sine scandalo esse nequiverit*). Że okoliczność ta jest wyjątkową, wynika to ze słów: *quin imo*. Otóż na ten wyjątkowy wypadek, mianowicie, gdy zachodzi obawa zgorzenia, autor stwierdza, że samo prawo powszechne upoważnia biskupa wzgl. zleca mu, by wydał rozporządzenie w rzeczonym przedmiocie według swego uznania. Wtedy wydane przez biskupa rozporządzenie jest niewątpliwie *secundum ius commune*. Lecz ten wyjątkowy wypadek nie jest racją mającą uzasadnić omawianą władzę biskupa, lecz raczej ubocznym względem, który autor przytacza tylko dla zupełności omawianego zagadnienia. Racją główną i zasadniczą jest inna, jak co dopiero wyłuszczone i ona to sprawia, że wspomniane rozporządzenie biskupa do rodzaju rozporządzeń *praeter ius commune* przez papieża Benedykta zaliczone zostało.

Tak więc reasumując powyższe wywody, stwierdzić możemy, że dwa są istotne składniki omawianej zasady, określającej rozporządzenia *praeter ius commune*. Pierwszym składnikiem jest rozprowadzenie w szczegółach, z uwzględnieniem partykularnych stosunków w diecezji, ogólnej normy prawa powszechnego. Dru-

gim składnikiem jest wzgląd na to, że biskup odnośnie rozporządzenie nie wydaje na podstawie choćby tylko ogólnie w normie prawa powszechnego zawartego zlecenia, lecz wyłącznie na podstawie własnej władzy rządów.

Oдноśnie do pierwszego składnika należy mieć prócz tego na uwadze następujący wzgląd o zasadniczym znaczeniu. Benedykt XIV rozprawia o tym względzie w rozdziale szóstym rzeczonyj księgi²⁴). Chodzi mianowicie o to, że niezawsze rozporządza biskup *praeter ius commune*, jeśli swem rozporządzeniem rozprawdza ogólną normę prawa powszechnego. Jeśli bowiem prawodawca powszechny przedmiot swej normy celowo ujął ogólnie, prawodawca partykularny działałby wbrew normie prawa powszechnego (*contra ius commune*), gdyby normę tę w szczegółach rozporządzeniem swem rozprowadzał. W następującym przykładzie daje Benedykt XIV odnośnie wyjaśnienie²⁵). Sobór trydencki w sess. 13 de Eucharistia cap. 7 rozporządził w sprawie obowiązku kapłana, by się wyspowiadał, jeśli w stanie ciężkiego grzechu się znajduje, a pragnie lub winien Mszę św. odprawić, ażeby w braku możności odbycia spowiedzi (*si deest copia confessarii*) jak najprędzej po odprawieniu Mszy św. się wyspowiadał (*quamprimum confiteatur*). Powiada autor, że podzielone były zdania, jak należy rozumieć określenie *quamprimum*. Papież Aleksander III potępił zapatrywanie tych, którzy sądzili, że określenie to można odnieść do następnej spowiedzi, którą w zwykłym czasie kapłan odprawia. Rozstrzygnięcie to nie zakończyło jednak dysputy. Powszechnie przyjęło się zdanie, że kapłan czyni zadość swemu obowiązkowi, jeśli spowiedź odprawi w przeciągu trzech dni, co też stwierdza papież Benedykt. Zarazem dodaje uwagę, która dotyczy naszej kwestji: „*nihilominus id nobis cautius consilium videretur, ut episcopus controversias huiusmodi in collationibus seu conferentiis de casibus moralibus, quae inter ipsius clericos haberi solent discutiendas relinqueret; nec quicquam circa illas in synodo sine praevio Apostolicae Sedis oraculo decernendum susciperet*“²⁶). Ponieważ więc prawo powszechne ogólne określenie (*quamprimum*) wydało celowo, biskup nie może je przez szczegółowe rozporząd-

²⁴) Lib. XII, cap. VI nr. 10—12; j. w., str. 218 n.

²⁵) Lib. XII, cap. VI; nr. 11, j. w., str. 220.

²⁶) j. w., str. 220.

dzenie rozprowadzać, nakazując np. by w przeciągu trzech lub czterech dni odprawiono spowiedź. Odnośne rozporządzenie biskupa zmieniałoby normę prawa powszechnego, a nie byłoby jej uzupełnieniem; sprzeciwiałoby się bowiem celowi tej normy. O tego rodzaju rozporządzeniach powiada autor: „...non decernant quod est a iure praetermissum, sed contra ius limites ampliant ab ipso iure praefinitos“²⁷⁾).

Nie każda więc ogólnie ujęta norma prawa powszechnego dopuszcza szczegółowego rozprowadzenia przez rozporządzenie biskupa. Uzupełniające rozporządzenia biskupa muszą harmonizować z celem normy prawa powszechnego; niczego zawierać nie mogą, co sprzeciwiałoby się temu celowi²⁸⁾. Oczywiście cel normy powszechnej wtedy stać się może wytyczną dla sprecyzowania granic normy partykularnej, jeśli sam w sobie jest określony i konkretny, a nie tylko ogólnikowy, stąd też pomiędzy nim a treścią normy winien istnieć stosunek przyczyny do skutku.

W związku z omówieniem powyższej kwestji pap. Benedykt zauważa²⁹⁾, co samo przez się jest rzeczą oczywistą, że jeśli przez prawo powszechne przedmiot normy szczegółowo jest określony, natenczas rozporządzenie biskupa zmieniać go nie może: rozporządzenie takie byłoby *contra ius commune*. I tak np. nie może biskup przedłużyć *tempus paschale* bez zgody Stolicy Apostolskiej, ponieważ odnośny czasokres przez prawo powszechne dokładnie jest określony. Szczegółowo sprecyzowany przedmiot normy prawa powszechnego nie może więc przez rozporządzenie prawodawcy partykularnego być zmieniony.

Na podstawie powyższych wywodów można w następujący sposób ująć *d r u g ą z a s a d ę*, określającą rozporządzenia biskupa wydane dla uzupełnienia prawa powszechnego:

²⁷⁾ Słowa na początku ustępu nr. 11; j. w., str. 220, odsyłają do powyżej podanego cytatu z nr. 10, cap. VI, lib. XII; j. w., str. 219.

²⁸⁾ Skądinąd dobry przykład podaje *S a e d t*, j. w., str. 42: „Angenommen z. B. der Bischof würde das gemeinrechtliche Verbot der Hazardspiele dahin erweitern, dass er ausserdem seinem Klerus alle Unterhaltungsspiele auch zu Hause untersagte, so wäre dadurch der Zweck der gemeinrechtlichen Bestimmung, nämlich neben der Vermeidung etwaigen Aergernisses auch keine Habgier im Geistlichen wachzurufen völlig verkannt, da aus diesen Gesichtspunkten ein Verbot anderer, harmloser Spiele, mit welchen kein Gewinn oder Verlust verknüpft ist, sich nicht rechtfertigen lässt“.

²⁹⁾ nr. 10, cap. VI, lib. XII; j. w., str. 219.

Rozporządzenie biskupa jest uzupełnieniem prawa powszechnego, jeśli ono ogólną normę prawa powszechnego w szczegółach rozprawdza, uwzględniając partykularne stosunki w diecezji. Przy tem zauważyć należy, że norma prawa powszechnego nie może zawierać choćby tylko ogólnie wyrażonego zlecenia, by biskup jej przepisy rozprawdzał.

3. Dalszą zasadę ustalić możemy na podstawie materiału podanego przez Benedykta XIV w siódmym rozdziale rzeczony dwunastej księgi³⁰⁾. Podczas gdy w poprzedniej zasadzie norma prawa powszechnego zawierała przedmiot ogólnie określony, w niniejszej nowej zasadzie przedmiot rozprawdzenia w normie prawa powszechnego wogóle nie jest zawarty. Biskup wydaje więc w niniejszym wypadku rozprawdzenie dotyczące przedmiotu, który przez prawo powszechne nie został wogóle unormowany. Warunkiem ważności takiego rozprawdzenia biskupiego jest jednak, by nie stało ono w sprzeczności z jakimkolwiek rozprawdzeniem prawa powszechnego.

W nr. 3³¹⁾ wspomnianego rozdziału znajdujemy następujący materiał prawny, wyjaśniający niniejszą zasadę: Rota Rzymska w kilku wyrokach, przez Benedykta XIV na tem miejscu wymienionych, uznała słuszność rozprawdzenia prawodawcy partykularnego, mocą którego dochody beneficjalne płynące w pierwszym roku po objęciu beneficjum nie miały przypadać beneficjatarowi, lecz spadkobiercom jego poprzednika. Prawodawca partykularny zamierzał w taki sposób zapewnić zmarłemu beneficjatarowi wyprawienie należytego pogrzebu oraz pragnął umożliwić rodzinie zmarłego uiszczenie ewentualnych zobowiązań majątkowych zmarłego na wypadek, gdyby za życia jego nie zostały wyrównane. Zarządzenie to przesunęło dla beneficjataria pobranie dochodów rocznych z beneficjum na czas przypadający po jego śmierci, tak iż zasadniczo nie pozbawiało go przynależnych mu dochodów. Zarządzenie to nie zawierało również żadnych znamion symonii, powiada pap. Benedykt, i nie stało w sprzeczności z konstytucjami papieskimi ani dekretami soboru trydenckiego, ustalającymi prawo beneficjataria i korzystania z dochodów beneficjalnych. Tak więc

³⁰⁾ nr. 3 i 4, cap. VII, lib. XII; j. w., str. 222 n.

³¹⁾ j. w., str. 222.

przedmiot rozporządzenia, mianowicie przydzielenie dochodów beneficjalnych w sposób powyżej podany, nie był przedmiotem norm prawa powszechnego, ponieważ żadne przepisy prawa powszechnego, dotyczące tej sprawy nie istniały; również rozporządzenie to nie było sprzeczne z jakimkolwiek przepisem prawa powszechnego. Stąd wspomniane rozporządzenie normuje przedmiot w normach prawa powszechnego niezawarty i dlatego zalicza je pap. Benedykt do rozporządzeń uzupełniających prawo powszechne (*praeter ius com.*)³²⁾.

Na tej podstawie zaliczyć należy do rozporządzeń *praeter ius commune* zakaz biskupa, który był przedmiotem decyzji Sygnatury Apostolskiej dnia 23 czerwca 1923 r.³³⁾, dotyczący niedopuszczenia adwokatów Kurji Rzymskiej do spełnienia czynności adwokackich w trybunale diecezjalnym. Przykład ten przytaczamy, ponieważ dla wyjaśnienia omawianej zasady jest przydatny. Otóż ani prawo powszechne ani osobny przywilej apostolski nie nadaje adwokatom Kurji Rzymskiej prawa pełnienia czynności adwokata przed trybunałem biskupim; stąd orzeka wspomniana decyzja Sygnatury Apostolskiej: „...nota est distinctio inter leges, ac decreta contra ius et leges ac decreta praeter ius. Dum episcopi potestate non pollent condendi leges aut decreta contra ius, scilicet contra

³²⁾ Ze względu na ważność omawianego zagadnienia przytaczamy jeszcze drugi przykład podany przez Benedykta XIV (w nr. 4, cap. VII, lib. XII, j. w., str. 223): W diecezji T. składali wierni do rąk prefektów kościołów pielgrzymkowych tak wielką ilość ofiar na Msze św., iż niemożliwym było sprostać zobowiązaniom. Arcybiskup rozporządził w swych konstytucjach synodalnych, w tym celu, by udaremnić wprowadzenie w błąd odnośnych wiernych, ażeby prefekci poszczególnych kościołów nadsyłali co kwartał wykaz przejętych i odprawionych intencji Mszy św. Intencje mszalne nieodprawione postanowił sam arcybiskup przekazywać innym kościołom. Rota Rzymska rozpatrując słuszność tego rozporządzenia doszła do następującego wniosku, który pap. Benedykt przytacza; mianowicie: biskup nie nakazywał bezwzględnie, by odprawiano Msze św. poza tym kościołem, w którym intencje mszalne ofiarowano; lecz nakazał tylko to, co należało spełnić na wypadek, gdyby nie można było tyle Mszy św. odprawić, ile ofiarowano stypendjów. Rota Rzymska rozporządzenie zatwierdziła, wychodząc z założenia, że koniecznością było wprowadzenie pewnych względów umiarkowania, ażeby w niniejszym wypadku, którego prawo powszechne nie przewidywało i skutkiem tego żadnych przepisów w tym przedmiocie nie wydała, wiernych składających stypendja w błąd nie wprowadzono.

³³⁾ Romana iurium. A. A. S. 1924, str. 105.

generales Ecclesiae leges, ipsi plena praediti sunt potestate condendi leges ac decreta, praeter ius, scilicet quae iuri communi non adversantur...“³⁴⁾. Sprawa dopuszczenia wspomnianych adwokatów przed trybunał diecezjalny była przedmiotem, przepisami prawodawcy powszechnego nieobjętym, stąd mógł biskup co do tego przedmiotu samodzielnie rozporządzać, byle rozporządzenie jego nie stało w sprzeczności z zarządzeniem prawodawcy powszechnego. Rozporządzenie biskupa w takim wypadku jest praeter ius commune³⁵⁾.

Trzecia więc i zarazem ostatnia z a s a d a, określająca rozporządzenia biskupa praeter ius commune, w następujący sposób może być ujęta:

Rozporządzenie biskupa jest uzupełnieniem prawa powszechnego, jeśli dotyczy ono przedmiotu, co do którego prawo powszechne żadnej nie wydało normy i jeśli rozporządzenie to nie stoi z jakimkolwiek rozporządzeniem prawa powszechnego w sprzeczności.

Powyżej zestawione trzy zasady wyczerpują określenie rozporządzeń biskupa praeter ius commune i to na podstawie materiału prawnego, zawartego w rozdziale szóstym i siódmym dwunastej Księgi naszego źródła. W wspomnianych rozdziałach znajduje się pozatem materiał prawny, na podstawie którego pap. Benedykt XIV wykazuje, kiedy rozporządzenia biskupa naruszają normy prawa powszechnego (contra ius com.). Łącznego rozpatrzenia obydwuch pojęć dokonuje Benedykt XIV niewątpliwie z tego powodu, że wykreślenie granic uzupełnienia prawa powszechnego łączy się

³⁴⁾ j. w., str. 107.

³⁵⁾ Podobnie do powyższego rodzaju rozporządzeń praeter ius com. zaliczyć należy zakaz arcybiskupa gnieźn. i poznań. dotyczący polowania, o ile dotyczy polowania bez naganki (venatio quieta) abstrahując od sprawy naznaczenia sankcji karnej, o czym powyżej była mowa. (Zob. odpowiedź SCC z 12. VI. 1921; AAS 1921, str. 449). Kodeks bowiem, jak powiada wspomniana decyzja SCC, zakazuje tylko polowanie z naganką (venatio clamorosa) i zbyt częste uprawianie polowania. „Itaque, — powiada SCC, — episcopus qui etiam minus frequenter factam prohiberet, nullam Codicis positivam permissionem offenderet“. Zakaz więc, dotyczący polowania bez naganki w ogólności, jako odnoszący się do przedmiotu w prawie powszechnym w takim zakresie nieunormowanego, uważać należy jako praeter ius commune.

z natury rzeczy z określeniem pojęcia naruszenia tegoż prawa. Stąd więc całą wspomnianą księgę dwunastą poświęca autor rozpatrywaniu jednego i drugiego pojęcia. Dla tej racji przedstawimy w następnym rozdziale zasady, określające rozporządzenia biskupa, które naruszają normy prawa powszechnego (*contra ius com.*).

II. Naruszenie prawa powszechnego (*contra ius commune*).

Schulte uformował³⁶⁾ trzynaście zasad określających, kiedy następuje naruszenie prawa powszechnego. Konstrukcyjnych swych nie oparł na wywodach Benedykta XIV, zawartych w księdze dwunastej naszego źródła, którą to księgę, jak wyżej wspomniano, pap. Benedykt *ex professo* zagadnieniu naszemu poświęca, lecz na materiale rozrzuconym w innych księgach. Jednak materiał, służący Schultemu jako podstawa do jego wywodów, w rzeczywistości nie dostarcza nowego punktu widzenia aniżeli ten, który zawiera księga dwunasta. Zasady Szultego sformułowane są zbyt kazuistycznie, stąd zdaniem naszym ilość ich można znacznie zredukować. Ustalając poszczególne zasady na podstawie materiału codopiero określonego, uwzględniać będziemy zasady przez Schultego sformułowane czyniąc zarazem w odnośnym miejscu krytyczne uwagi.

Na wstępie do księgi dwunastej w rozdziale pierwszym przytacza autor następujące słowa³⁷⁾: „*Canonum statuta ab omnibus custodienda, dicitur in cap. I de Constitutionibus, potissimum autem ab episcopis, qui sunt custodes sacrarum regularum...*,” oraz nieco dalej³⁸⁾: „*Quocirca nihil magis vulgatum est, quam quod synodalis constitutio contra ius commune et Apostolicas sanctiones nullius sit roboris et firmitatis*”. Po tem wstępnem stwierdzeniu następuje w dalszym ciągu zestawienie obszernego materiału prawnego rozprawiającego to ogólne zdanie.

1. Powszechnie przyjętą zasadą, określającą naruszenie norm prawa powszechnego, jest następująca: rozporządzenie bi-

³⁶⁾ j. w., str. 111—114.

³⁷⁾ nr. 1, cap. I, lib. XII; j. w., str. 161.

³⁸⁾ j. w., str. 162.

skupa sprzeciwia się prawu powszechnemu, jeśli zezwala lub nawet nakazuje, co prawo powszechne zakazuje.

Dla tej zasady znajdujemy następujący przykład w trzecim rozdziale wspomnianej księgi³⁹⁾: Arcybiskup diecezji C. doniósł św. Kongregacji Soboru, że w jego diecezji znajduje się pokaźna liczba kleryków żonatych, którzy przeważnie trudnią się podrzędnym rzemiosłem, co powoduje hańbę stanu duchownego. Klerycy ci dopuszczają się nieraz ciężkich przestępstw, a to staje się przyczyną zatargów z władzą świecką na tle usiłowań, by mimo wszystko podtrzymać dla wspomnianych kleryków przywilej sądu duchownego. Ażeby powikłaniom tym zapobiec stawił arcybiskup do S. C. C. wniosek o przyznanie mu władzy, by mógł w jednym dniu udzielić klerykom niższych święceń i subdiakonatu. Można by ich wtedy przydzielać na stałe do wyznaczonego kościoła, a na własną rękę nie mogliby oni porzucać stanu duchownego ani oddawać się podrzędnemu rzemiosłu. S. C. C. dała jednak odpowiedź odmowną z następującego powodu: „Non enim derogandum censuit iuri communi ad propulsandos abusus, qui aliis iuris remediis poterant coërceri“⁴⁰⁾. Prawo powszechne zabrania udzielać tego samego dnia niższych święceń i subdiakonatu, stąd starał się biskup słusznie o przyznanie mu odnośnej władzy, w przeciwnym bowiem razie zezwalałby wzgl. nakazywałby klerykom przyjmowanie święceń wbrew zakazowi prawa powszechnego, a więc wbrew zasadzie: „Non posse episcoporum relaxare legem a superiore latam“⁴¹⁾. Co prawo powszechne zakazuje, na to biskup zezwalać wzgl. tego nakazywać nie może. Odpowiedź, której udzieliła S. C. C. z powyższej przytoczonej racji, zatwierdziła zakaz prawa powszechnego i udaremniła wydanie ważnego rozporządzenia biskupa⁴²⁾.

2. Następną zasadą wynika logicznie z co dopiero ustalonej i jest niejako jej odwróceniem, mianowicie: rozporządzenie

³⁹⁾ Lib. XII, cap. III, nr. 5; j. w., str. 178 n.

⁴⁰⁾ Lib. XII, cap. III, nr. 5; j. w., str. 179.

⁴¹⁾ Lib. XI, cap. XI, nr. 5; j. w., str. 116.

⁴²⁾ W księdze jedenastej (lib. XI, cap. IX, nr. 5) znajdujemy inny przykład dla tej samej zasady: Nieważnym jest dekret biskupa zezwalający kapłanom na noszenie peruki podczas odprawiania Mszy św., ponieważ pap. Zachariasz na synod. Rzymsk. w r. 743 zabronił spełniać tę czynność z nakrytą głową. Zob. Schulte, j. w., str. 111, dop. 7.

biskupa sprzeciwia się prawu powszechnemu, jeśli zakazuje, na co prawo powszechne bezwzględnie zezwala⁴³⁾.

W rozdziale pierwszym⁴⁴⁾ znajdujemy dla tej zasady kilka przykładów. Wymieniamy następujące: W konstytucjach synodalnych diecezji P. wydał biskup rozporządzenie, które zakazywało usuwać z urzędu bez podania powodu wikariusza i to w tych parafjach, które były związane bądź to z kapitułą bądź z zakonem. Natomiast według zasad prawa powszechnego wolno było ich bez powodu usuwać z urzędu. Benedykt XIV przytacza tamże decyzję Roty Rzymskiej, która podtrzymuje zarządzenie prawa powszechnego przeciwko rozporządzeniu biskupa⁴⁵⁾.

3. Z ostatnią zasadą łączy się pod pewnym względem następna: prawu powszechnemu sprzeciwia się rozporządzenie biskupa, jeśli nakazuje spełniać czynność prawną w pewien określony sposób, podczas gdy prawo powszechne pozwala spełniać tę czynność dowolnie wzgl. różne sposoby jej wypełnienia dopuszcza⁴⁶⁾.

W rozdziale pierwszym mamy następujący przykład⁴⁷⁾. Opaci zakonni, nie sprawujący duszpasterstwa, nie są zobowiązani z prawa powszechnego do uczestniczenia w synodzie diecezjalnym. Konstytucje synodalne w P., które obowiązek ten opatom nakładały, Rota Rzymska uznała za nieważne. Uczestniczenie bowiem w sy-

⁴³⁾ por. Schulte, j. w., str. 109.

⁴⁴⁾ Lib. XII, cap. I, nr. 2, j. w., str. 162.

⁴⁵⁾ Inne przykłady zawarte w lib. XII, cap. I, nr. 3: w procesach dotyczących beneficjum kość. wyraźnie dozwolona jest w prawie powszechnym t. zw. appellatio suspensiva. Może ją ten założyć, kto przegrał proces w pierwszej instancji. Mimo to sądzili niektórzy biskupi, że mogą założenie apelacji tej zabronić, czemu jednak Benedykt XIV słusznie zaprzecza. Tamże, nr. 4: Niektóre synody postanowiły niedopuszczać do święceń i do objęcia beneficjów tych, którzy byli pochodzenia żydowskiego. Lecz prawo powsz. wyklucza tylko neofitów; stąd rozporządzenie to uznano za nieważne. — Lib. XII, cap. III, nr. 3 SCC uznawała zawsze za nieważne konstytucje synodalne, które wzbraniały klerikom niższych święceń złożyć bez zezwolenia biskupa szaty duchowne i tonzurę celem powrócenia do stanu świeckiego. Prawo bowiem powszechne wyraźnie zaznacza, że kleryk tak postąpić może.

⁴⁶⁾ por. Schulte, j. w., str. 111.

⁴⁷⁾ Lib. XII, cap. I, nr. 2, j. w., str. 162.

nodzie pozostawia prawo powszechne opatom do woli, stąd nie może biskup obowiązku tego im nakładać⁴⁸⁾.

4. Dalszą zasadą, którą na podstawie materiału prawnego zawartego w księdze dwunastej naszego źródła ustalić możemy, jest następująca: rozporządzenie biskupa sprzeciwia się prawu powszechnemu, jeśli przedmiot rozporządzenia do zakresu władzy biskupa nie należy, lecz zastrzeżony jest kompetencji prawodawcy powszechnego.

W rozdziale pierwszym wspomnianej księgi znajduje się przykład następujący⁴⁹⁾: Biskup z L. na synodzie diecezjalnym ustanowił nową godność w kapitule katedralnej t. zw. cantoratus. Godność ta przedtem w odnośnym kościele katedralnym nie istniała. SCC rozstrzygnęła, że rozporządzenie biskupa jest nieważne, ponieważ ustanowienie nowej godności kapitulnej należy do kompetencji Stolicy Apostolskiej⁵⁰⁾.

⁴⁸⁾ Przykład z lib. XI, cap. XIV, nr. 12 i 13: Prawo powszechne nakazywało słuchanie Mszy św. w kościele parafjalnym w dni niedzielne, odprawianie spowiedzi wielkanocnej w tymże kościele oraz słuchanie kazania, lecz niekoniecznie w kościele parafjalnym. Statuty diecezjalne, które to ostatnie nakazywały, uznała SCC za sprzeczne z prawem powsz. Zob. Schulte, j. w., str. 111, dop. 9.

⁴⁹⁾ Lib. XII, cap. I, nr. 8, j. w., str. 168.

⁵⁰⁾ Inne przykłady zawarte w Lib. XII, cap. I, nr. 2: Prawo powszechne rozporządza, że kapituła katedralna ma pierwszeństwo przed kapitułą kolegiacką. Konstytucje synodalne, które wbrew tej normie „promiscuam sessionem“ kanoników katedralnych i kolegiackich zarządziły, uznała Rota Rzymska za nieobowiązujące. — Lib. XII, cap. III, nr. 6 i 7: W niektórych diecezjach niektórzy klerycy, choć byli zasuspendowani, nie wahali się ubiegać o udzielenie im wyższego stopnia święceń. Biskupi, w których diecezjach częściej to się zdarzało, zwrócili się do SCC z zapytaniem, czy mogliby wydać ustawę synodalną, ustanawiającą wadliwość (irregularitas) na taki wypadek. Odpowiedź była odmowna, gdyż ustanawianie wadliwości jest zastrzeżone kompetencji prawodawcy powszechnego. — Lib. XII, cap. V, nr. 2: SCC uznała jako słuszne zarządzenie arcybiskupa z W., odrzucające wniosek do niego skierowany, ażeby wymagał do ważności zaręczyn obecności proboszcza oraz dwóch świadków. Ustanawianie bowiem warunków ważności zaręczyn należy wyłącznie do kompetencji Stolicy Apostolskiej. — Lib. XII, cap. V, nr. 2: SCC orzekła, że nieważnym jest rozporządzenie arcybiskupa (bez podania diec.), ustanawiające nieważność tych małżeństw, które zawierano bez poprzedniego wygłoszenia zapowiedzi małż. Ustanawianie bowiem nowej rozrywającej przeszkody małż. nie należy do kompetencji biskupa. (Podobnie zob. cap. V, nr. 9, tamże). — Lib. XII,

Z natury rzeczy wynika, że, jeśli chodzi o taki przedmiot, który na podstawie dyscypliny kościelnej nie może być wogóle przedmiotem jakiegokolwiek rozporządzenia, czy to prawodawcy partykularnego, czy też powszechnego, ewentualne rozporządzenie byłoby nieważne. Tutaj przytoczyć można z nowszych czasów wyrok Roty Rzymskiej⁵¹⁾, w którym roztrząsano prawo biskupa dysponowania dobrami majątkowymi należącymi do podwładnego kleryka. W wspomnianym wyroku czytamy: „...notandum est episcopum non posse disponere de bonis aut etiam de parte bonorum suorum clericorum, nisi per sententiam iudicialiam proprie dictam, non vero per actus aut decisiones aut decreta, uti vocant, administrativa; ...Vero nullo unquam tempore vel loco admissum est potestatem administrativam episcopi etiam ad hoc extendi, ut cogere possit clericum ad solvendum alii determinatam pecuniae summam: quod

cap. VIII, nr. 13: SCC nie zezwoliła biskupowi przeznaczyć części dochodów stolicy biskupiej na podwyższenie dystrybucyj kanoników katedralnych. Nie należy bowiem do kompetencji biskupa prawo umniejszania dochodów stolicy biskupiej. — Lib. XII, cap. II, nr. 1: SCC zadecydowała 10. VI. 1684, że nieważnym jest rozporządzenie synodu diecezjalnego, pozbawiające kleryka, który nie nosi szat duchownych i tonzury, nie tylko przywileju sądu duch., lecz wogóle wszystkich przywilejów stanu duchownego. — Lib. XII, cap. II, nr. 3: Nieważnym jest rozporządzenie biskupa, które postanawiałoby pozbawić kleryków występujących przywileju sądu duchownego. Nie należy to bowiem do kompetencji biskupa. — Lib. XII, cap. IV, nr. 8: Klerykom, którzy otrzymali tonzurę lub niższe święcenia, nie może biskup wyznaczyć ostatecznego terminu, w obrębie którego powinni przyjąć wyższe święcenia, dodając sankcję utraty przywileju sądu duchownego w razie nieprzyjęcia święceń w określonym czasie. Wyznaczenie wspomnianej sankcji nie należy do zakresu władzy biskupa. — Lib. XII, cap. VI, nr. 5: SCC zadecydowała nieważność sankcji, mianowicie utratę przywileju sądu duchownego, naznaczonej przez biskupa na tego kleryka, któryby pełnił funkcje kapłańskie przy kościele samowolnie obranym, nie zaś przy kościele wyznaczonym mu przez biskupa. Naznaczenie powyższej sankcji przekracza kompetencję biskupa. — Lib. XII, cap. VIII, nr. 8: Jeśli jest rzeczą wątpliwą, czy pewna norma prawa powsz. ma jeszcze moc obowiązującą, czy też ją już utraciła np. z tego powodu, że w odnośnej prowincji kośc. nie była wykonywana, a wytworzył się zwyczaj przeciwny ustawie, wtedy, powiada Bened. XIV, nie może prawodawca partykularny w sposób ustawodawczy rozstrzygać, iż norma prawa powsz. moc swoją utraciła ...,videbitur profecto (in casu praedicto) auctoritate sibi arrogare delendi legem superioris, quod in nullo rerum eventu esse eidem permissum“ (j. w.. str. 234).

⁵¹⁾ Decis. Rotae, vol. I, str. 149 z 19 nov. 1909. Podkreślenia moje.

est obiectum potestatis iudiciariae stricte dictae, quae exseratur per sententiam iudiciariam“. Dysponowanie administracyjne majątkiem osobistym kłeryka jest niedopuszczalne, gdyż przedmiot ten nie należy do kompetencji zwierzchnika kościelnego.

5. Piątą i ostatnią zasadę poruszyliśmy już powyżej przy omawianiu drugiej zasady określającej uzupełnienie prawa powszechnego. Zasadę tę w następujący sposób ujmujemy: rozporządzenie biskupa sprzeciwia się prawu powszechnemu, jeśli rozporządzenie to rozciąga lub ściśnia przepis prawa powszechnego, który celowo ściśle względnie celowo ogólnie został unormowany.

Odnośny przykład znajdujemy dla pierwszej części naszej zasady w pierwszym rozdziale księgi dwunastej⁵²⁾: *Stolica Apost. bullą Cruciatæ*, wydaną dla Hiszpanji, przyznała kapłanom między innymi i władzę rozgrzeszania od cenzur kościelnych. Konstytucje synodalne w P. i S. postanawiały, że w myśl powyższej bulli rozgrzeszenie ma znaczenie tak w wewnętrznym, jak zewnętrznym zakresie. Lecz Rota Rzymska unieważniła powyższe konstytucje jako sprzeczne z konst. pap. Urbana VIII wyjaśniającą, że *bullæ Cruciatæ* przyznała władzę rozgrzeszania od cenzur tylko dla zakresu wewnętrznego (*pro foro interno*). Otóż przepis prawa powszechnego, w naszym wypadku władza rozgrzeszania od cenzur, jest ściśle sprecyzowany, mianowicie władza ta ograniczona jest do zakresu wewnętrznego; stąd nie może biskup swem rozporządzeniem przepisu zmieniać t. zn. w niniejszym wypadku władzy wspomnianej rozciągać także na zakres zewnętrzny⁵³⁾.

Podobnie rzecz się ma, jeśli prawo powszechne przedmiot swej normy celowo ujęło w sposób ogólny. Prawodawca partykularny precyzując w swem rozporządzeniu określenie prawa powszechnego, które celowo ogólnie ujęte zostało, zmieniałby normę

⁵²⁾ Lib. XII, cap. I, nr. 7, j. w., str. 167.

⁵³⁾ Inne przykłady zawarte w lib. XII, cap. I, nr. 2: pap. Bonifacy VIII rozporządził, że dystrybucje codzienne tylko tym kanonikom i innym beneficjatom kościołów katedralnych i kolegiackich należy przydzielać, którzy rzeczywiście brali udział w nabożeństwie, uwzględniając chorych oraz tych, którzy ze względu na dobro kościoła byli nieobecni. Sob. Tryd. konstytucję tę odnowił. Rota Rzymska zapytana, czy synod diecezjalny może przyznać prawo pobierania dystrybucji kanonikom nieobecnym także z innych powodów, odpowiedziała odmownie, uzasadniając: „*inferior superioris legem tollere, eique derogare nequit*“.

prawa powszechnego, a więc działałby wbrew celowi prawa. Omawiając zasadę drugą określającą uzupełnienie prawa powszechnego, powyższe zagadnienie wyjaśniliśmy.

W powyższy sposób ująć można w codopiero wymienione zasady całokształt materiału prawnego, zawartego w księdze dwunastej naszego źródła, w którym Benedykt XIV nakreślił linie wytyczne dla stwierdzenia, kiedy rozporządzenia biskupa prawu powszechnemu się sprzeciwiają.

W związku z tem zagadnieniem określa pozatem jeszcze nasz autor dwa wyjątkowe wypadki, w których wykazuje na odwrót dopuszczalność rozporządzeń biskupa, choć one same w sobie przeciwne są prawu powszechnemu.

Pierwszy taki wypadek zachodzi, jeśli biskup uzyska potwierdzenie dla odnośnego rozporządzenia od Stolicy Apostolskiej⁵⁴). Potwierdzenie to może być w dwojaki sposób udzielone, albo in forma specifica albo in forma communi; zależnie od rodzaju potwierdzenia wpływa ono na ważność odnośnej normy. Nadanie ważności rozporządzeniu, sprzeciwiającemu się prawu powszechnemu, tylko wtenczas ma miejsce, jeśli potwierdzenia udzielono in forma specifica⁵⁵). Zauważa pap. Benedykt, że Stolica Apostolska nie okazuje się zbyt szczerą w przyznawaniu statutom diecezjalnym potwierdzenia in forma specifica, jeśli statuty te zawierają rozporządzenie normom powszechnym przeciwne, a to z tego powodu: „non quia satis auctoritatis in eadem Sede non sit ad derogandum cuilibet positivae legi ecclesiasticae; sed quia ita fert illius institutum et consuetudo, ut in peculiaribus quidem casibus, si graves causae ita suadeant, dispensationes a legibus generalibus aliquando concedere non recuset; ipsas tamen leges pro ceteris casibus in suo vigore subsistere velit...“; Potwierdzenie in forma specifica, powiada pap. Benedykt⁵⁶), polega na tem, że poszczególne statuty zostają szczegółowo rozpa-

⁵⁴) Lib. XII, cap. V, nr. 13: „tradita tamen regula (sc. nunquam permitti episcopis aliquid in suas synodales constitutiones inserere, quod iuri communi atque Apostolicis Constitutionibus refragetur) excipitur constitutio synodalis, quae sit corroborata Apostolica confirmatione, ab hac enim tantas accipit vires, ut praevaleat iuri communi, cui ceteroquin sit contraria“.

⁵⁵) j. w., str. 203.

⁵⁶) Lib. XII, cap. V, nr. 11, j. w., str. 288.

trzone i bezwarunkowo zatwierdzone powagą Stolicy Apostolskiej z dodaniem klauzuli: *motu proprio atque ex certa scientia*. Natomiast potwierdzenia in forma *communi* nie poprzedza szczegółowe rozpatrzenie statutów, a zatwierdzenie otrzymują warunkowe: *si iuste, canonice, aut provide facta sint; et dummodo sacris canonibus, Tridentini Concilii decretis, et constitutionibus Apostolicis non adversentur*. Potwierdzenie in forma *specifica* sprawia, że statut otrzymuje znaczenie ustawy papieskiej, a skutkiem tego także biskup nie może wbrew niej wydawać nowych rozporządzeń. Natomiast statut potwierdzony in forma *communi* może przez biskupa znów zostać zmieniony lub zniesiony, a także może biskup podwładnym swoim od tak potwierdzonego statutu udzielać dyspensy. Potwierdzenie bowiem ostatniego rodzaju nie nadaje odnośnemu statutowi nowej mocy prawnej. Stąd więc znaczenie prawne zatwierdzenia, przez Stolicę Apost. udzielonego, zależne jest od formy, w której zostało udzielone. Rozporządzenie biskupa zatwierdzone in forma *specifica* staje się obowiązujące, choć prawu powszechnemu się sprzeciwiało, obowiązuje na podstawie zatwierdzenia i wiąże samego biskupa, co jednak niema miejsca w razie zatwierdzenia in forma *communi*.

Drugim wyjątkowym wypadkiem, który Benedykt XIV podaje, dopuszczającym prawomocność rozporządzenia biskupiego, chociaż ono prawu powszechnemu się sprzeciwia, jest następujący⁵⁷⁾: rozporządzenie biskupa, wydane ze względu na szczególne warunki panujące w diecezji, o ile przedmiot rozporządzenia należy do zakresu jurysdykcji biskupa, nie są pozbawione mocy obowiązującej, chociaż one rezolucjom św. Kongregacji się sprzeciwiają, a te ostatnie prawu powszechnemu odpowiadają. Powiada autor⁵⁸⁾: *Denique opus est adnotare aliqua interdum a sacris Urbis Congregationibus edi responsa, quae licet iuri communi sint conformia non tamen labefactant contraria synodorum statuta, quae alicubi iustis de causis vigeant, neque ab istis in posterum servandi quempiam excusant*. Autor podaje następujący przykład⁵⁹⁾. Chociaż SCC kilkakrotnie rozstrzygnęła, że proboszcz nie może zakazać, by w kaplicach publicznych, położonych w gra-

⁵⁷⁾ Lib. XII, cap. VII, nr. 7, j. w., str. 226.

⁵⁸⁾ j. w., str. 227.

⁵⁹⁾ j. w., str. 227.

nicach parafji, odprawiano Msze św. przed parafjalną Mszą św., mimo to jeśli biskup przeciwnie rozporządził i to w tym celu, ażeby wierni od Mszy św. parafjalnej i kazania zwykle przez proboszczów głoszonego nie byli odciągani, rozporządzenie to zachowuje swoją moc prawną⁶⁰⁾.

Na zakończenie pragniemy poświęcić kilka uwag zasadom, sformułowanym w niniejszym przedmiocie przez Schultego. Już wyżej wspominaliśmy, że są one zbyt kazuistycznie ujęte. W znacznej części można je sprecyzować w sposób ogólny. Jeśli więc w szczególności zasady te zanalizujemy, dochodzimy do wniosku, że zasady wyrażone ad 4, 5, 7, 8 i 9 można podporządkować pod zasadę Schultego ad 6⁶¹⁾. Zasada ad 6 u Schultego jest zasadniczo ta sama, która w szeregu zasad, przez nas powyżej podanych, jest zasadą czwartą. Schulte bowiem w tej zasadzie powiada, że rozporządzenie biskupa sprzeciwia się prawu powszechnemu, jeśli ono pod grozą nieważności żąda zachowania pewnej formy aktu prawnego, który to akt prawo powszechne uznaje za ważny, chociaż akt ten był spełniony bez zachowania tej formy. Jako przykład podaje Schulte ustanowienie formy zaręczyn. Ustanawianie formy aktów prawnych, której zachowanie obowiązuje pod grozą nieważności, nie należy do zakresu władzy biskupa, lecz prawodawcy powszechnego. Stąd zasada ta nie jest niczem innym, jak pewnym zastosowaniem ogólniej ujętej zasady powyżej podanej. To samo należy stwierdzić o zasadzie Schultego ad 5⁶²⁾. Zasadę tę ujął Schulte w sposób następujący: „Wenn ein Bischof unter der Folge der Nichtigkeit oder von Strafen bestimmte Eigenschaften, Bedingungen oder dergleichen für die Setzung eines Rechtsaktes, den Genuss einer kirchlichen Gnade u. s. f. fordert, welche das ius commune zulässt, wenn nur die von ihm geforderten Bedingungen vorliegen“. Jako przykład przytacza Schulte ustanowienie nowych powodów wadliwości, wprowadzenie nowych przeszkód małżeńskich, rozstrzygnięcie o warun-

⁶⁰⁾ Inny przykład tamże podany: św. Kongr. Obrzędów wydała kilka dekretów w r. 1703 rozstrzygających różne spory pomiędzy proboszczami i kapelanami bractw w parafji zaprowadzonych; lecz w dekretach tych wyraźnie zastrzeżono, że nie mają one zastosowania, jeśli biskup w statutach synodalnych inaczej rozporządził, zob. j. w., str. 227.

⁶¹⁾ j. w., str. 112.

⁶²⁾ j. w., str. 112.

kach dyspensy od przeszkody małżeńskiej odmiennego wyznania i wogóle o warunkach dyspens od przeszkód małżeńskich. Otóż wszystkie te rozporządzenia dotyczą przedmiotów, które z zakresu władzy biskupa są wyjęte. Także zasadę Schultego ad 7⁶³⁾ można podporządkować z tej samej racji pod zasadę wyrażającą niedopuszczalność rozporządzeń dotyczących przedmiotu, który nie należy do zakresu władzy biskupa; powiada Schulte ad 7: „Wenn ein Statut die dem päpstlichen Stuhle reservierten Rechte, überhaupt die privilegia sedis apostolicae verletzt“. Dla tej zasady podaje Schulte następujące przykłady: ustawy diecezjalne przeciwne rezerwatom papieskim, wydawanie uprawnień, które tylko papież nadawać może, dotyczące jurysdykcji pro foro interno. Tak samo zasada Schultego ad 8⁶⁴⁾ podpada pod powyższą ogólną zasadę, o której mowa i to z tych samych powodów. Powiada Schulte ad 8: „Bischöfliche Statuten, welche Strafen festsetzen, deren Androhung überhaupt die Kompetenz des Bischofs überschreitet, ebenso diejenigen, welche in der Folge der Strafen die vom ius commune gesetzte Ordnung oder das bestimmte Mass nicht einhalten“. Jako przykład przytacza Schulte: nakładanie kary degradacji w sposób odmienny, niż ten, który prawo powszechnie przepisuje. W analogiczny sposób można i zasadę Schultego ad 9 podciągnąć pod powyższą zasadę. Ad 9 wymienia Schulte następujące rozporządzenia⁶⁵⁾: „Gesetze über Verhältnisse, welche dem Bischof nur insoweit unterstehen, dass derselbe die Ausführung der Bestimmungen des ius commune zu überwachen und für den Fall der Ausserachtlassung die vom ius commune verhängten Strafen zufügen, die nach demselben zulässigen Mittel gebrauchen darf“. Schulte ma na myśli rozporządzenia, których przedmiot nie podlega kompetencji biskupa, stąd i tę zasadę zaliczyć można do wspomnianej zasady.

Następną zaś zasadę Schultego ad 10 można podporządkować pod zasadę, którą sprecyzowaliśmy wyżej jako zasadę piątą. Zasada Schultego jest następująca: „Konstitutionen, welche Fragen die von der Kirche mit Absicht nicht unbedingt entschieden sind, in einer bestimmten Weise entscheiden und hierauf gestützt Ge-

⁶³⁾ j. w., str. 112.

⁶⁴⁾ j. w., str. 112.

⁶⁵⁾ j. w., str. 113.

bote oder Verbote erlassen oder Ermächtigungen geben“. Przedmiot rozporządzenia, wydanego w myśl powyższej zasady nie może być przedmiotem rozporządzenia biskupa, ponieważ z woli powszechnego prawodawcy Kościoła celowo nie został ściśle określony, jest więc celowo ogólny. Tak więc zasadę tę podporządkować można pod powyżej wymienioną.

Co do zasady wyrażonej przez Schultego ad 11) sądzimy, że niema potrzeby zająć wobec niej stanowiska, gdyż ściśle rzecz biorąc nie dotyczy ona naszego zagadnienia i w rzeczywistości niema żadnego znaczenia. Zasada ta brzmi⁶⁶⁾. „Gesetze, welche Verhältnisse ordnen, die sich in der Diöcese gar nicht finden, wenn gleich der Inhalt an sich keine Überschreitung seiner Kompetenz enthält“. Schulte przytacza przykład z lib. VI, cap. III, nr. 7⁶⁷⁾. Jednak w tekście tym Benedykt XIV nie mówi o rozporządzeniach zbędnych, nieuzasadnionych. Stąd w nagłówku wspomnianego cap. III mamy słowa⁶⁸⁾: „Quae utiliter in una, inutiliter in alia synodo decernuntur“; w tekście zaś samym znajdujemy wyrażenie autora, dotyczące wspomnianych rozporządzeń, które to samo uwydatnia, mianowicie⁶⁹⁾: „At... videretur aerem verberare episcopus, qui in sua synodo...“ Dlatego też w księdze dwunastej, ex professo traktującej o rozporządzeniach przeciwnych prawu powszechnemu, żadnej wzmianki o wspomnianych rozporządzeniach nie znajdujemy.

Zasada Schultego ad 12) jest następująca⁷⁰⁾: „Allgemeine Anordnungen über Dinge, bei denen iura singulorum in Frage kommen“. Schulte powołuje się na lib. V, cap. III, nr. 7, w którym Benedykt XIV wyjaśnia, że przedmiotem obrad i dekretów synodu diecezjalnego nie mogą być: *negotia quae iudicialium quaedam requirebant indaginem*⁷¹⁾, a to z tego powodu, jak powiada: „*negotia enim, quae concilio proponenda suggerebantur, ius alterius laedebant*“⁷²⁾. Widocznem jest, że chodzi raczej o sam przedmiot ustawy kościelnej jako taki, nie zaś o określenie granic

⁶⁶⁾ j. w., str. 114.

⁶⁷⁾ j. w., tom I, str. 415.

⁶⁸⁾ j. w., tom I, str. 408.

⁶⁹⁾ j. w., str. 416.

⁷⁰⁾ j. w., str. 114.

⁷¹⁾ j. w., tom I, str. 329.

⁷²⁾ j. w., tom I, str. 329.

mocy obowiązującej ustawy kościelnej. Z tego powodu i w tym wypadku księga dwunasta naszego źródła żadnej wzmianki na ten temat nie zawiera.

III. Wykonanie prawa powszechnego (*secundum ius commune*).

Benedykt XIV nie poświęca określeniu pojęcia wykonania prawa powszechnego (*secundum ius com.*) osobnej księgi. Tylko dla wyjaśnienia pojęcia uzupełnienia i naruszenia prawa powszechnego przeznaczył *ex professo* wspomnianą księgę dwunastą naszego źródła. Nie można więc w inny sposób ustalić pojęcia wykonania prawa powszechnego jak na podstawie tekstów, które pojęcie to zawierają w związku z innymi zagadnieniami i raczej przygodnie je podają. Ponieważ pojęcie uzupełnienia prawa powszechnego jest już ustalone, można przystąpić do ustalenia pojęcia wykonania tegoż prawa na podstawie tych wszystkich tekstów, które mówią o dopuszczalności rozporządzeń biskupa, jako odpowiadających normom prawnym. Postępując tą metodą, ustalamy następujące trzy zasady:

1. Biskup wydaje rozporządzenie jako wykonanie prawa powszechnego, jeśli je wydaje na podstawie zlecenia, zawartego w normie prawa powszechnego, rozprawiając tem samem w szczegółach normę prawa powszechnego.

Z natury rzeczy są normy prawa powszechnego zazwyczaj ujęte w ramach ogólnych, nie mogą bowiem uwzględniać lokalnych i partykularnych stosunków. Stąd prawo powszechne zleca uwzględnienie tych momentów prawodawcy partykularnemu. W księdze XI, cap. III, nr. 1⁷³⁾ znajdujemy normę prawa powszechnego, zawierającą zlecenie wspomnianego rodzaju. Mianowicie sobór trydencki w sess. XIV de ref. cap. 6 upoważnia biskupa do wydania szczegółowych przepisów odnośnie do szat duchownych, używając przy tem określenia: „*iuxta ipsius episcopi ordinationem*“. Stąd też, zauważa papież Benedykt, SCC uznała za słuszne rozporządzenie, wydane przez niektórych biskupów na

⁷³⁾ j. w., tom III, str. 105.

synodach, nakazujące klerikom wyższych święceń oraz beneficjarcom noszenie rewerendy czarnego koloru ⁷⁴).

Jeśli więc biskup w myśl zlecenia, zawartego w odpowiednim kanonie, wydaje rozporządzenie normujące w szczegółach ogólny przepis prawa powszechnego, rozporządzenie to jest wykonaniem prawa powszechnego ⁷⁵).

2. Do rozporządzeń biskupa, które są wykonaniem prawa powszechnego, dalej zaliczyć należy te rozporządzenia, które zawierają powtórzenie normy prawa powszechnego.

Jeśli przepis prawa powszechnego, chociaż nie został zniesiony, przez podwładnych nie jest zachowywany, powstaje konieczność, ażeby biskup przepis ten ze swej strony powtórzył i go inkulkował. W księdze jedenastej naszego źródła liczne pod tym względem znajdujemy przykłady; wymieniamy następujący ⁷⁶): Św. Karol Borromeusz na synodzie prowincjonalnym, którego tekst pap. Benedykt przytacza, powtarza co do treści przepis, zawarty w can. 19, dist. 34 D., zabraniający klerikom uczestniczenia w rozrywkach nieliczących z godnością stanu duchownego. Powiada Benedykt XIV: „*Has sanctissimas leges renovavit S. Carolus Borromaeus*“ ⁷⁷). Ze względu na doniosłość wywodów autora, w których wyjaśnia celowość wydawania przez biskupa rozporządzeń tego rodzaju, przytaczamy je w całości ⁷⁸): „*Ex hactenus dictis colliget episcopus non esse sibi metuendum a novatoris calumnia, cum constitutiones edit, quas necessarias agnoscit ad*

⁷⁴) Schulte, j. w., str. 110 zalicza również rozporządzenia tego rodzaju do *secundum ius com.* Przytacza on szereg przykładów, zaczerpniętych z dekretów sob. trydenckiego np. sess XXIV, c. 8, 10, 12, 13, 18 de ref. i t. d. — W Kodeksie prawa kan. są liczne kanony, które zlecenia wspomnianego rodzaju zawierają np. can. 126, 131 § 1, 133 § 3, 136 § 1, i t. d. Zlecenia te wyrażone są w określeniach jak: a proprio Ordinario determinandum, quod Ordinarius opportunum iudicaverit, iudicium ad Ordinarium loci pertinet, secundum Ordinarii loci praescripta i t. p.

⁷⁵) Do rozporządzenia tego rodzaju zaliczyć należy rozporządzenie biskupa wrocławskiego, zakazujące noszenie księżom zarostu, zatwierdzone w odpowiedzi SCC z 10. V. 1920 (AAS, XII, str. 43 n.). Odpowiedź SCC powołuje się na can. 131 § 1, który zleca biskupom wydawać szczegółowe przepisy w tym przedmiocie.

⁷⁶) j. w., tom III, str. 128 i 129. Lib. XI, cap. X, nr. 11.

⁷⁷) j. w., str. 129. Podkreślenie moje.

⁷⁸) Lib. XI, cap. III, nr. 9, j. w., str. 51.

depravatos populi clerique mores reformandos et sanctissimos Ecclesiae canones reparandos, temporum iniuria hominumque malitia labefactatos: facile quippe ab improborum diceriis se tuebitur decreto Tridentini sess. 22, cap. 1 de reform. ubi, postquam omnes innovavit constitutiones, ad vitam, et honestatem clericorum pertinentes, episcopos alloquens, ait: Si qua vero ex his in desuetudinem abiisse compererint, ea quamprimum in usum revocari, et ab omnibus accurate custodiri studeant, non obstantibus consuetudinibus quibuscumque, ne subditorum neglectae emendationis ipsi condignas, Deo vindice, poenas persolvant⁷⁹⁾.

3. Trzecim rodzajem rozporządzeń wydanych dla wykonania prawa powszechnego są te rozporządzenia, w których biskup wydaje zakaz spełniania takich czynności, co do których istnieje wątpliwość, czy przez prawo powszechne są one dozwolone, czy też zakazane. W takim wypadku może biskup swoim rozporządzeniem sprawę rozstrzygnąć. Powiada Benedykt XIV⁸⁰⁾: „Etenim aliquando totius controversiae cardo unice vertitur circa ius commune, quo solum inspecto disputant theologi, utrum aliquid fieri liceat, necne ceterum nullus eorum abiudicat episcopo potestatem, illud suo peculiari statuto inhibendi, quod plerique contendunt esse a iure communi permissum“. Jako przykład przytoczyć można z lib. XI, cap. X, nr. 6⁸¹⁾ zakaz wydany przez biskupa dotyczący polowania bez naganki (venatio quieta). Za czasów Benedykta XIV było rzeczą sporną, czy obydwa rodzaje polowania t. j. polowanie z naganką (clamorosa), czy bez naganki (quieta) podlegały zakazowi prawa powszechnego⁸²⁾, stąd mógł

⁷⁹⁾ Podkreślenia moje. Por. Schulte, j. w., str. 109, dop. 2. Aichner, j. w., str. 22 podaje następującą rację, dla której pożądanem jest, ażeby biskup wydawał rozporządzenia powyższego rodzaju: „wenn der Bischof allen selbständigen Seelsorgern die applicatio pro populo an den von der Kirche bestimmten Tagen, oder die Residenzpflicht aufträgt, ebenso wenn er streng verlangt, dass an allen Sonn- und Festtagen gepredigt werde, oder wenn er den Geistlichen bestimmte, von den Kanonen verbotene Beschäftigungen und Unterhaltungen untersagt u. s. w. Diese Vorschriften binden ja schon an und für sich, desto mehr, wenn auch der Bischof seine Autorität einsetzt“.

⁸⁰⁾ Lib. VII, cap. III, nr. 1, j. w., tom II, str. 24.

⁸¹⁾ j. w., tom III, str. 123 n.

⁸²⁾ Lib. XI, cap. X, nr. 8, j. w., str. 126.

biskup wydać zakaz, obejmujący obydwaj rodzaje polowania. Zauważyć należy, że niniejsza zasada nie ma jednak większego znaczenia dla życia praktycznego, gdyż przedmiot tej zasady w wyjątkowych tylko razach zachodzi.

Na zakończenie przytaczamy słowa Schultego, który mówiąc ogólnie o władzy biskupa wydawania rozporządzeń secundum i praeter ius commune słusznie zauważa⁸³⁾: „Aus dem Dargestellten ergibt sich, dass der Fall einer Anwendung des Gesetzgebungsrechts secundum und praeter ius commune im Grossen vorliegt, wenn ein Bischof eine ganze Rechtsmaterie durch ein organisches Gesetz ordnet, dessen einzelne Sätze entweder direkt im ius commune enthalten sind oder konsequent aus ihm fliessen oder praeter ius commune gehen oder endlich zu den Punkten gehören, welche als reine Diözesanangelegenheiten der unbedingten Kompetenz des Bischof unterstehen. Das ius commune bietet bei der eigentümlichen Beschaffenheit seiner Quellen keine solche Gesetze dar“.

Poznań

Ks. Kazimierz Karłowski.

SUMMARIUM.

Casimirus Karłowski: De statutis episcopi secundum et praeter ius commune editis secundum doctrinam Pap. Benedicti XIV. disseritur.

Dilucidatio quaestionis propositae nunquam apud canonistas suo valore destituta est. Explanando autem doctrinam celeberrimi auctoris solido fundamento nitimur. De praeceptis episcopi praeter ius com. editis Benedictus XIV in libro XII. De synodo dioec. ex professo tractat. Statuta vero definitione praecepti episcopi praeter ius com. editi, ad definitionem porro praeceptorum secundum ius com. editorum procedere possumus. De hac ultima quaestione Benedictus XIV praecipue in libro XI memorati operis tractat, sed non exclusive. Ex natura rei sequitur, quod etiam de praeceptis episcopi iuri can. adversantibus (contra ius com.) necessario tractandum est.

I. Statuta episcopi praeter ius commune.

Regula generalis haec est: episcopum de iis quae sunt a iure praetermissa in suis statutis decernere posse. In specie vero aliquae regulae statui

⁸³⁾ j. w., str. 110.

possunt accuratius rem determinantes. Regulae hae erui possunt ex pluribus casibus et exemplis, quae a laudato auctore in sexto et septimo capite (necnon primo) libri XII. memorati operis afferuntur et a nobis sequenti modo proponuntur: Statutum episcopi est praeter ius commune: *a*) si novam poenam vel poenae existentis augmentum decernit (cfr. e. gr. lib. XII, cap. VI, nr. 2); *b*) si generalem normam iuris communis in specie explanat applicando eam particularibus necessitatibus et circumstantiis alicuius dioecesis. In hoc ultimo vero casu attendendum est normam iuris com. ne generalem quidem commendationem continere posse, ut episcopus eam in specie explanet. (Cfr. e. gr. lib. XII, cap. VI, nr. 4). Nusquam nempe in textibus a Bened. XIV in cap. VI et cap. VII, libri duodecimi allatis talis commendatio in norma iuris com. contenta invenitur, ubi laudatus auctor exempla statuti episcopalis praeter ius com. editi affert. Et hoc quidem optima ratione. Nam ex ipsa notione statuti praeter ius com. editi idem necessario concludi debet. Statutum nempe episcopi est praeter ius commune, quando normam i. c. supplet sc. aliquid praecipit, quod in norma iur. com. non continetur. Si vero in norma iuris com. aliqua saltem commendatio iam ipsam supplemendam continetur, hoc quod deinde ab episcopo praecipitur non supplementum, sed potius executio istius normae (secundum ius com.) considerari debet. — In connexionione cum hac investigatione aliqua difficultas solvitur, quae ex textu lib. XII, cap. VII, nr. 6 oriri videtur. — Adhuc autem aliqua restrictio fieri debet. Si ius com. consulto aliquam normam generali modo tulit, episcopus contra normam hanc ageret, si eam statuto suo in specie explanaret (lib. XII, cap. VI, nr. 11). — *c*) Tertia species statutorum praeter ius com. haec est si statutum episcopi aliquod respicit obiectum, de quo ius com. nullam normam edidit, ceteroquin autem hoc statutum alicui normae iuris com. nullo modo adversatur (lib. XII, cap. VII, nr. 3).

II. Statuta episcopi contra ius commune.

In connexionione cum quaestione supra dilucidata Bened. XIV in eodem libro XII De syn. dioec. investigat statuta, quae iuri com. adversantur. Sequentes regulae statui possunt hanc rem determinantes. Statutum episcopi iuri com. adversatur: *a*) si aliquid permittit vel praecipit quod a iure com. prohibetur (lib. XII, cap. VII, nr. 5); *b*) si prohibet id quod a iure com. absolute permissum est (lib. XII, cap. I, nr. 2); *c*) si aliquem actum determinato modo perficere praecipit, dum ius com. hunc actum arbitrario modo perficere sinit vel diversum modum illum perficiendi admittit (lib. XII, cap. I, nr. 2); *d*) si obiectum statuti episcopalis ad ambitum potestatis episcopalis non pertinet, quia competentiae legislatoris universalis est reservatum (lib. XII, cap. I, nr. 8); *e*) si statutum episcopale normam iuris com. ampliare vel restringere vellet, haec autem norma iuris com. consulto stricte resp. consulto generali modo determinata fuit (lib. XII, cap. I, nr. 7). — In connexionione cum hac investigatione laudatus auctor duas memorat exceptiones, quando scilicet statuta episcopi non labefactantur, etsi aliquid continent quod per se cum norma iuris com. non congruit. Prima talis exceptio tunc habetur, cum episcopus a Sede Apost. confirmationem sui statuti iuri com. adversantis obtinet, quod diserte demonstratur (lib. XII, cap. V, nr. 13); secunda vero

exceptio adest, si alicubi iustis de causis statuta episcopi iuri com. contraria inveniuntur, quae respectu specialium circumstantiarum alicuius dioecesis tolerari possunt (lib. XII, cap. VII, nr. 7).

III. Statuta episcopi secundum ius commune.

De hac quaestione Bened. XIV in libro speciali non tractat. Statuta autem definitione praecepti episcopalis praeter ius com. iam non erit difficile notionem statuti secundum ius com. editi statuere et quidem in fundamento omnium textuum, qui de conformitate praecepti episcopalis cum iure com. loquuntur. Statutum episcopi est secundum ius com.: a) si episcopus statutum suum ex commendatione in norma iuris com. contenta edit et quidem normam iuris com. generali modo latam in specie explanando (lib. XI, cap. III, nr. 1). Commendatio iuris com. de qua hic sermo est i. a. sequentibus fere verbis exprimi solet: iuxta ipsius episcopi ordinationem, a proprio Ordinario determinandum, quod Ordinarius opportunum iudicaverit, secundum Ordinarii loci praescripta e. i. p. (vide v. gr. cc. 126, 131 § 1, 133 § 3, 136 § 1); b) si episcopus normam iuris com. iterata vice etiam suo statuto praecipit (lib. XI, cap. X, nr. 11); c) si episcopus suo statuto aliquid inhihet de quo dubitatur, utrum a iure com. permissum vel prohibitum sit, etsi plerique contendunt id esse a iure com. permissum (lib. XI, cap. X, nr. 6).
